

Muqimiy hayoti va ijodiga nazar

Abduqodirova Sevinch Maqsudjon qizi

Marketing va logistika fakulteti MR-61guruh

abduqodirovasevinch21@gmail.com

Annotatsiya: *Muhammad Aminxo'ja Muqimiyning hayoti, ijodi va shoirliği O'zbek adabiyoti tarixida katta ahamiyatga ega bo'lgan. Uning asarlarida ijtimoiy-iqtisodiy hayot, hajviy qarashlar, muxammaslar, satiralar va g'azallar keng o'rin egallagan. Bu maqolada Muqimiyning adabiy yaratqanligi, asarlarining tahlili va ularning jahonadagi ahamiyati ko'rsatiladi. Muqimiy o'z ta'limini Buxoro shahrida olganida madrasada san'atini rivojlantirdi va uning ma'naviy rivojlanishida madrasadagi ta'limning katta roli bo'ldi. Toshkentga sayohatlar qilganligi esa uning adabiyatga boy holda e'tilganligini ko'rsatadi. U o'zbek realizmi davri adabiy hayotida katta ahamiyatga ega bo'ldi va ijodida shoiriyat, satira, va hajviyat janrlarini o'z ichiga olgan.*

Kalit so'zlar: *Muhammad Aminxo'ja Muqimiy, adabiy yaratqanligi, shoirliği, ijod, muxammaslar, hajviyat, satira, g'azallar, jahonadagi ahamiyat.*

Kirish:

Muhammad Aminxo'ja Muqimiy o'zbek adabiyoti tarixida ahamiyatli shaxslardan biridir. U o'zbek realizmi asoschilaridan biri sifatida taniladi va "doimiylik" ma'nosi bilan mashhurdir. Muqimiyning yaratgani adrasda aniq bo'lmagan bo'lsa-da, u Qo'qonda, Mirzaxo'ja oilasida tug'ilgan. Ota-onasidan besh farzand ichida u yolg'iz o'g'il edi. Muqimiyning onasi Oyshabibi juda ta'limli va xalq og'zaki ijodini bilgan edi, va u o'g'lida shoirona iqtidorini rivojlantirgan. Onasi orqali Muqimiy yoshligida shoirona qobiliyatini o'rganib, Alisher Navoiy, Hofiz Jomiy kabi mashhur shoirlarga muhabbatini tanishtirdi.

Muqimiy o‘z ta’limini Buxoro shahrida olganida madrasada san’atini rivojlantirdi va uning ma’naviy rivojlanishida madrasadagi ta’limning katta roli bo‘ldi. Toshkentga sayohatlar qilganligi esa uning adabiyatga boy holda e’tilganligini ko‘rsatadi. U o‘zbek realizmi davri adabiy hayotida katta ahamiyatga ega bo‘ldi va ijodida shoiriyat, satira, va hajviyat janrlarini o‘z ichiga olgan.

Muqimiyning asarlarida O‘zbekistonning jamiyat hayotidagi xilma-xil ko‘rinishlari, jamiyatning tub mohiyatini yoritish, jamiyatdagi odamlarning xatti-harakatlarini tasvirlash va tahlil qilish, demokratik yo‘nalishlarga bo‘lgan ishtiyoqlarni namoyish etish ko‘rinadi. Uning she’rlari xalq qo‘shiqlari va musiqa bilan chambarchas bog‘liq holda rivojlandi. Hajviy qarashlari esa ijtimoiy va badiiy qiziqishga ega bo‘ldi.

Muqimiyning ijodida muxammaslar ahamiyatli o‘rni tutadi va ular Alisher Navoiy, Hofiz Jomiy, Fuzuliy kabi mashhur shoirlarning asarlariga muvofiq yaratilgan. Uning ijodida muxammaslar qo‘shiqxonlar tomonidan keng qo‘llangan va ular jahonadagi tanqidiy yo‘nalishni chetga ko‘tarib, o‘zbek adabiyoti tarixida xususiy o‘rin egalladi. [1]

Muhammad Aminxo‘ja Muqimiyning hayoti va ijodiga bag‘ishlangan ko‘plab tadqiqotlar va turli adabiy asarlar yaratilgan. Uning she’rlari, hajviy qarashlari, va muxammaslari o‘zbek adabiyoti tarixida mahalliy va xalqaro darajada tanqidiy va ijodiy ahamiyatga ega bo‘lgan.

She’riyat, asarlar, adabiyot bularning barchasi hayotimiz davomiyligi haqiqati uchun zarurdir. Aholining ijtimoiy rivojlanishida ham adabiyotning o‘rni beqiyosdir. Taqsinga sazovor, ibratli hayot yo‘liga ega bo‘lgan, ma’lum davrda jamiyatning shakllanishiga o‘zining katta hissani qo‘sha olgan va xalqning qalbida chuqur joy olgan adiblardan biri Muhammad Aminxo‘ja Muqimiy hisoblanadi. Muhammad Aminxo‘ja Muqimiy buyuk adiblardan biri bo‘lib, ibratli hayot yo‘lini bosib o‘tgan. U o‘z asarlarida nafaqat badiiy talqinni yuzaga keltirgan, balki bugungi kun avlodi uchun o‘rnak bo‘la oladigan iqtisodiy qarashlarni va davlat boshqaruvi to‘g‘risida o‘z fikrlarini bildirgan. [2]

Muqimiy moddiy emas, balki ma'naviy boy bo'lgan insonlardan biri bo'lgan. Agar uning shaxsiy hayot yo'liga e'tibor qaratilsa, undan o'rnak bo'la oladigan hayot tarzini o'rganish mumkin. Muqimiy asarlarini o'rganish asosida shu davrda mamlakatdagi iqtisodiy holatni kuzatish va tahlil qilish mumkin. Asarlarni o'rganish asosida xatto bugungi kunda ham amaliyotga qo'llash mumkin bo'lgan iqtisodiy jihatlarni ko'rish mumkin. Bundan tashqari Muqimiy asarlarida rahbarlarni shaxsiyati va ulardan xalq talab qilayotgan muhim omillarni keltirib o'tgan. Bu davr og'ir davr bo'lishiga qaramasdan, Muqimiy o'z asarlarida qo'ruv hisslarini yo'qotgan holda boshqaruv tizimi va mamlakatda soliq tizimini juda kuchli tanqid qila olgan. Bundan tashqari, asarlardan shu davrda mamlakatning geografik holati va hududlarni ijtimoiy holatini o'rganish mumkin. Aholi turmush darajasi ham asarlarda keltirilib o'tilgan. Shundan kelib chiqqan holda Muqimiy ijoni o'rganish va uning keng ommaga targ'ib qilish maqsadga muvofiq hisoblanadi. [3]

Muqimiy asarlari tahriri natijasida shoir asarlari nashrlarida ko'plab matniy tafovutlar yuzaga kelgan. Bu esa asar talqiniga ham jiddiy ta'sir ko'rsatgan. Muqimiyning "Sayohatnoma" asari o'z mohiyatidan uzoqlashtirilib talqin etilganligi, "Hajvi Bektur", "Darig'o mulkimiz" hajviy asarlari matni tahrir qilinib, joriy nashrlardan tushirib qoldirilgan bandlari yangicha mulohaza yuritish, muhim umumlashma xulosalar chiqarish imkonini beradi. Misralari qayta yozilgan "Ho'qandlik bir boyning sha'niga Muqimiy shoirning aytkon she'ridur" sarlavhali she'ri kabi asarlar Muqimiy asarlari nashrida ko'plab uchrashini ta'kidlash kerak. Shoirning manbalardan yangi aniqlangan diniy-tasavvufiy mavzudagi g'azal va muxammaslari mohiyatan diniy-tasavvufiy g'oyalarning badiiy talqiniga bag'ishlangan bo'lsa-da, shoir she'rlar mazmuniga zulm va bid'atning ofat manbai ekanligi, adolatni ulug'lash kabi fikrlarini singdirib yuborgan. Muqimiy haqida ma'lumot beruvchi ko'plab manbalar ijodkor shaxsiyati va dunyoqarashi haqida teranroq mulohaza yuritishga undaydi. Shu bois shoirning yangi topilgan ijod namunalari tadqiq etish zarur. Muqimiy yashagan davr vatanimiz tarixida ko'plab ijtimoiy ziddiyatlarga boy bo'lgan

davrdir. Shu jihatdan, shoir adabiyestetik dunyosini, muhit va jamiyatga munosabatini o'rganishda uning yangi topilgan she'rlari tahlili ilmiy qimmatga ega.

Adabiyotlar sharhi:

N. Mallayev, G'.K.Karimov, S.Ismatov tomonidan 1982-yilda nashr etilgan 8- sinflar uchun mo'ljallangan darslikda Muqimiy hayoti va ijodi haqida quyidagilarga guvoh bo'lamiz. Muqimiy demokratik adabiyotning eng yirik vakillaridan biri ekanligi, hajvchilik oqimining boshida turganligi, kambag'al hunarmand- novvoy oilasida tug'ilganligi haqida ma'lumotlar keltirilgan. Muqimiy 1876 yillarda Buxorodan Qo'qonga qaytdi. Lekin Qo'qonning hukmron doiralari madrasa ta'limini tugallab kelgan shoirni ochiq chehra bilan kutib olmadi, uni durustroq bir lavozimga taklif qilmadi. Natijada Muqimiy oilaviy sharoit taqozosi bilan Qo'qon yer qurilishi mahkamasida mirzolik (kotiblik) vazifasida xizmat qilishga majbur bo'lgan. Muqimiyning Qo'qon yer qurilishi mahkamasidagi xizmati uning hayotida chuqur iz qoldirdi. Mahkama amaldorlari tanobchilar yig'im- terimdan oldin dehqonlar yerini o'lchagani, ya'ni tanob qilgani qishloqlarga chiqar va shunga qarab dehqonlarga yer solig'i solar edi. Muqimiy ham mahkama mirzosi sifatida tanobchilar bilan birga bo'lar va qishloqlarda ro'y bergan voqealarni o'z ko'zi bilan ko'rar edi. Ma'lumki, shu hayotiy kuzatishlari va taassurotlari asosida Muqimiy o'zining mashhur "Tanobchilar" asarini yaratdi. [4]

Taqsinga sazovor, ibratli hayot yo'liga ega bo'lgan, ma'lum davrda jamiyatning shakllanishiga o'zining katta hissani qo'sha olgan va xalqning qalbida chukur joy olgan adiblardan biri Muhammad Aminxo'ja Muqimiydir. Muhammad Aminxo'ja Muqimiy buyuk adiblardan biri bo'lib, ibratli hayot yo'lini bosib o'tgan.[5]

U o'z asarlarida nafaqat badiiy talqinni yuzaga keltirgan, balki bugungi kun avlodi uchun o'rnak bo'la oladigan iqtisodiy qarashlarni va davlat boshqaruvi to'g'risida o'z fikrlarini bildirgan. Muqimiy moddiy emas, balki ma'naviy boy bo'lgan insonlardan biri bo'lgan. Agar uning shaxsiy hayot yo'liga e'tibor

qaratilsa, undan o‘rnak bo‘la oladigan hayot tarzini o‘rganish mumkin. Muqimiy asarlarini o‘rganish asosida shu davrda mamlakatdagi iqtisodiy holatni kuzatish va tahlil qilish mumkin. Asarlarni o‘rganish asosida xatto bugungi kunda ham amaliyotga qo‘llash mumkin bo‘gan iqtisodiy jihatlarni ko‘rish mumkin. Bundan tashqari Muqimiy asarlarida rahbarlarni shaxsiyati va ulardan xalq talab qilayotgan muhim omillarni keltirib o‘tgan. Bu davr og‘ir davr bo‘lishiga qaramasdan, Muqimiy o‘z asarlarida qo‘rqmasdan boshqaruv tizimi va mamlakatda soliq tizimini juda kuchli tanqid qila olgan. Bundan tashqari asarlardan shu davrda mamlakatning geografik holati va hududlarni ijtimoiy holatini o‘rganish mumkin. Aholi turmush darajasi ham asarlarda keltirilib o‘tilgan. Shundan kelib chiqqan holda Muqimiy ijoni o‘rganish va uning keng ommaga targ‘ib qilish maqsadga muvofiq hisoblanadi. [6]

Tahlil va natijalar:

Muhammad Aminxo‘ja Muqimiy O‘zbek adabiyoti tarixida ahamiyatli shaxslardan biri hisoblanadi. U o‘zbek realizmi asoschilaridan biri sifatida taniladi va "doimiylik" ma‘nosi bilan mashhurdir. Muqimiyning tug‘ilganlik joyi Qo‘qonda, Mirzaxo‘ja oilasida bo‘lganligi tushunchasiga asosan, uning onasining ta‘limli va ijodiy bilimlarga ega bo‘lishi katta ta‘sir qilgan. Onasi, Oyshabibi, juda ma‘rifatli va xalq og‘zaki ijodini tushunuvchi kishilik edi va uning o‘g‘li Muhammad Aminxo‘ja Muqimiyning shoirona iqtidorini rivojlantirishga katta qiziqarli bo‘lgan. Shuningdek, onasining unga Alisher Navoiy, Hofiz Jomiy kabi mashhur shoirlarga bo‘lgan muhabbatini ta‘lim etish ham Muqimiyning ijodiy rivojlanishida katta ahamiyatga ega bo‘lgan.

Muqimiy o‘z ta‘limini Buxoro shahridagi madrasada olib borgan va bu jihatdan madrasadagi ta‘limning uning ma‘naviy rivojlanishiga katta roli bo‘lgan. Toshkentda qilgan sayohatlari esa uning adabiyatga boy holda e‘tilganligini va shoiriy, satirik, va hajviy janrlarida ijod qilishini ko‘rsatadi. U o‘zbek realizmi davri adabiy hayotida katta ahamiyatga ega bo‘lgan va uning asarlarida O‘zbekistonning jamiyat hayotining turli ko‘rinishlari, odamlarning xatti-

harakatlarini tasvirlash, demokratik yoʻnalishlarni namoyish etish, va xalq qoʻshiqlari bilan chambarchas bogʻliqlik keng jihatdan muhim aks ettirilgan.

Muqimiyning ijodida muxammaslar ham ahamiyatli oʻrni tutadi va ular Alisher Navoiy, Hofiz Jomiy, Fuzuliy kabi mashhur shoirlarning asarlariga muvofiq yaratilgan. Uning muxammaslari xalq qoʻshiqlari va musiqa bilan keng qoʻllangan va ijtimoiy va badiiy qiziqishni oshirgan. Shu sababli, Muqimiyning ijodiy merosi Oʻzbek adabiyoti tarixida xususiy oʻrin egallagan va uning asarlarida tanqidiy yoʻnalishlar chetga koʻtarib, adabiy hayotda oʻzining markaziy joyini egallagan.

Xulosa va takliflar:

Xulosa oʻrnida shu taʼkidlash juda muhimdir, Muhammad Aminxoʻja Muqimiyning asarlariga bagʻishlangan tadqiqotlar va oʻrganishlar hamda uning hayoti va ijodining koʻplab olimlar tomonidan muhokama qilinishi va baholanishi katta ahamiyatga ega boʻlganligi. Uning bolilalik chogʻlaridanoq onasi tomonidan oʻziga xos tarbiya olinganligi sababli, uning ilmiy faoliyati va adabiy yodgorligi mustahkam boʻlgan. Bu tilda hayotda kamdan-kam uchrashgan shaxslar juda istisnoiydir.

Mustaqillik yillaridan soʻng, Muqimiyning jumladan, "Kelur seni ham oxir yoʻqlagudek bir zamon yaxshi" deya aytilgan jumlasini koʻplab insonlarga ilham berdi. Bu soʻz oʻz ichiga yashirin oʻzgina hayot maʼnoyini, tinchlik va umidni oʻz ichiga oladi. Uning adolat, saboqat, va muhabbat dolu sheʼrlari kishilarni shunday qilishga, insoniylik qadriyatini koʻpaytirishga oʻrgatdi.

Bugungi kunda, yoshlar oʻz vatanlarining taraqqiyotiga xizmat qilishga, oʻzlarining hissasini qoʻshishga qodir boʻlishadi, bu juda muhimdir. Muqimiy singari yirik shaxslar bilan tanishish, ularning asarlarini oʻrganish va ularning hayotini oʻrganish yoshlar uchun katta bir ilhom boʻlishi mumkin. Bu esa, ularning oʻzlarining yurtlarining taraqqiyotiga oʻz hissasini qoʻshishlari va insoniyatga xizmat qilishlari uchun bir imkoniyatdir.

Endi bizga faqatgina oʻqish, izlanish, va tajribada qoʻllash emas, balki Muqimiy kabi insonlarning maslaxatli dunyolariga koʻz ochish va ularning

xizmat qilishlaridan o'rganganimizdan o'z hissamizni qo'shishimiz zarur. Bu, insoniyatning o'zini o'zaro taraqqiyotiga xizmat qilish uchun katta bir imkoniyatdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Muqimiy asarlarida aholining ijtimoiy-iqtisodiy hayoti tasviri" - Avazov Nuriddin Rustam o'g'li, 2021
2. "Muqimiy satiralaridagi mazmun va mohiyatlarining tasnifi" - Mamayusupova Shahina Ulug'bek qizi, 2023
3. "Muhammad Aminxo'ja Muqimiy hayoti va faoliyatining o'rganilishi" - Hasanov Husniddin Kamol o'g'li, 2021
4. Saydullayeva Muazzamxon. Bitiruv malakaviy ish. "Yozuvchi hayoti va ijodini o'rganishda savol va topshiriqlarning o'rni", 2018
5. Til va adabiyot ta'limi jurnali, 2015-yil, 9-son
6. O.Karimov. Muqimiy ijodi klaster tahlilda
7. N. Karimov, B. Nazorov, U. Narmatov, Q. Yo'ldashev. Adabiyot darslik. Toshkent, 2004-yil
8. Q. Pardayev. Oltin bitiglar. 2019 Vol.1. www.navoiy-uni.uz. 23-bet 8
9. Po'latov, Sh.N., Hindistonda pedagogik ta'limning rivojlanish bosqichlari. // "SCIENCE AND EDUCATION" Scientific journal, Volume 1, Special issue, 2020, 21-27 p.